

ISSN 2411-4758 (Print) 2518-1602 (Online)

Native word in ethnocultural dimension, Drohobych, Posvit, 2022, pp. 284-191.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2022.246425>

УДК 373.3.016

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Світлана ЛУЦІВ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) lutsiw@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3219-7779>

Research ID I-5194-2018 <http://www.researcherid.com/SelfRegistration.action>

**Статтю подано до редколегії / The article is submitted to the editorial board:
25.09.2021.**

Статтю опубліковано / The article is published:

У статті розглянуто структурні компоненти емоційного інтелекту та їх значення в процесі міжособистісної взаємодії. До структурних компонентів емоційного інтелекту належить розпізнавання власних емоцій, володіння емоціями, розуміння емоцій, самомотивація. З'ясовано, що недостатньо розвинутий емоційний інтелект не дозволяє учневі визначити та усвідомити власні емоції. Доведено, що основні компоненти емоційного інтелекту (емпатія, мотивація досягнення, саморегуляція, рефлексія) необхідні для успішного старту в формуванні комунікативної компетентності молодших школярів. Наголошено, що формування емоційного інтелекту може відбуватися в процесі комунікації, змодельованої на уроці української мови.

Ключові слова: емоційний інтелект; молодший шкільний вік; емпатія, мотивація, уроки української мови, саморегуляція, рефлексія, міжособистісна взаємодія, комунікація.

FORMATION OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

Svitlana LUTSIV,

Ph.D. in Pedagogical, docent, Department of philological sciences and techniques of teaching in elementary school, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) lutsiw@ukr.net

The article finds out that the structural components of emotional intelligence and their significance in the process of interpersonal interaction are considered;

determined that the structural components include: recognition of their own emotions, possession of emotions, understanding of emotions, self-motivation; it was found that insufficiently developed emotional intelligence leads to problems of the student in determining and understanding their own emotions; proved that the main components of emotional intelligence (empathy, achievement motivation, self-regulation, reflection) are necessary for a successful start in the formation of communicative competence of junior high school students; It is noted that the formation of emotional intelligence can occur only in the process of communication modeled in the Ukrainian language lesson.

According to researchers, success in social life is determined by the level of development of emotional intelligence and mental abilities. Teachers argue that improving the logical thinking and outlook of primary school students is not a guarantee of their future success in life.

The ability to communicate successfully is necessary not only in everyday life, but also in the educational environment of primary school, which allows you to constructively resolve conflict situations, successfully communicate with peers and teachers, increase external and internal motivation. Therefore, in Ukrainian language lessons in primary school it is necessary to pay more attention to the emotions of students.

The purpose of the article is to consider the structural components of emotional intelligence and their importance in the process of interpersonal interaction; described the conditions for the development of emotional intelligence in younger students.

The term «emotional intelligence», used in Ukrainian and foreign methods, is used to denote a set of abilities, knowledge, skills related to the regulation of the emotional sphere of students and necessary for successful communication.

There are various techniques and techniques that can shape and develop emotional intelligence. Among the most important and frequently used are game forms of tasks (role-playing games, dramatization, games to develop communication skills), fairy tales, poems, sketches, drawings and photos, music and songs, mini-contests, games-competitions.

Thus, the modern educational process requires from the participants the sustainable development of interpersonal skills, the ability to control their emotions. Today's students spend more time on different technologies (computers, phones, tablets, etc.), forgetting about live, emotional communication with peers. Therefore, the school tries to develop students' emotional intelligence during lessons and extracurricular activities.

***Key words:** emotional intelligence; primary school age; empathy, motivation, Ukrainian language lessons, self-regulation, reflection, interpersonal interaction, communication.*

Постановка проблеми. На думку вчених-дослідників, успіх у соціальному житті визначається рівнем розвитку емоційного інтелекту й розумовими здібностями людини. Педагоги доводять, що вдосконалення логічного мислення і кругозору учнів початкової школи ще не є запорукою їх майбутньої успішності в житті.

Набагато важливіше допомогти дитині розвинути емоційний інтелект. Необхідно навчити учнів контролювати свої емоції, свідомо впливати на свої почуття, визнавати їх, використовувати на благо собі й оточуючим, ефективно спілкуватися з іншими людьми, знаходити з ними спільні точки дотику, розпізнавати і визнавати почуття інших, уявляти себе на місці іншої людини, співчувати їй.

Вміння вести успішну комунікацію необхідне не тільки в повсякденному житті, але і в освітньому середовищі початкової школи, що дозволяє конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації, успішно спілкуватися з однолітками і педагогами, підвищувати рівень зовнішньої і внутрішньої мотивації. Тож на уроках української мови в початковій школі необхідно звертати увагу на емоції учнів.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути структурні компоненти емоційного інтелекту і їх значення в процесі міжособистісної взаємодії; описати умови розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. У молодшому шкільному віці виникають різні ситуації, які часто можуть викликати в дитини бурхливі емоційні реакції (відповідь біля дошки, самостійне вирішення завдань тощо). Такі ситуації сприяють виникненню почуття тривоги.

Важливо навчити дитину ефективно переживати ці емоції, що допоможе в майбутньому бути соціально адаптованим. Треба враховувати, що почуття тривоги притаманне як дітям із розвиненими когнітивними здібностями, так і дітям з нижчим рівнем інтелекту, що вкотре доводить важливість високого рівня впливу емоційного інтелекту на формування гармонійної особистості.

Здатність відчувати та розуміти емоційний стан оточуючих людей і проявляти свої власні емоції в певних життєвих ситуаціях є одним з найважливіших аспектів спілкування в сучасному світі.

Вчителі початкових класів зазначають, що сучасні діти піддаються множинним навантаженням і стресам. Однією з форм агресивного зовнішнього впливу є емоційний тиск, моральне приниження, цькування. Шкільними психологами доведено, що учні, які піддавалися цькуванню й агресії з боку своїх однолітків, можуть вести себе як жертва не тільки в шкільні роки, але і в дорослому житті. Багато педагогів пояснюють цю обставину, перш за все тим, що школа – це універсальна арена для вирішення дітьми своїх багатьох проблем. Прояви жорстокого ставлення в дитячому середовищі різноманітні: від невинних жартів, «приколів» до найсильніших моральних образ.

Недостатньо розвинений емоційний інтелект призводить до проблем учня у визначенні та усвідомленні власних емоцій. Небезпека цього явища полягає в тому, що воно сприяє появі психосоматичних захворювань. Тож, дуже важливо в молодшому шкільному віці створювати належні умови для школярів.

Термін «емоційний інтелект», який використовується в українській і зарубіжній методиці, служить для позначення сукупності здібностей, знань, умінь, пов'язаних з регулюванням емоційної сфери учнів та необхідних для успішної комунікації (Бусел, 2004, с. 51).

Такі методи як метод емоційного занурення, емоційного залучення, емоційного резонансу сприяють якісному розумінню текстів, які пропонуються учням на уроках української мови. Зазначені методи забезпечують спільну діяльність усіх учнів, розвивають інтерес до запропонованого твору, сприяють розвитку особистісних компетентностей молодших школярів.

Педагоги виділяють такі структурні компоненти процесу формування емоційного інтелекту:

- ідентифікація власних емоцій;
- керування власними емоціями;
- розуміння та розпізнавання емоцій інших учнів;
- керування емоціями інших людей .

Можна стверджувати, що учень початкових класів з розвиненим емоційним інтелектом володіє такими якостями як:

- висока стійкість до стресів;
- харизма;
- комунікабельність;
- товариськість;
- відповідальність;
- рішучість;
- продуктивність;
- працездатність.

Основні компоненти емоційного інтелекту (емпатія, мотивація досягнення, саморегуляція, рефлексія) необхідні для успішного старту в формуванні комунікативної компетентності молодших школярів.

Важливо зазначити, що формування емоційного інтелекту може відбуватися в процесі комунікації, змодельованої на уроці української мови.

Розвиток емоційного інтелекту закладається ще в ранньому дитинстві. Основний емоційний розвиток відбувається в шкільному віці, так як саме в цей період йде активне емоційне становлення дітей, вдоскона-

лення їх самосвідомості. Якою би розумною дитина не була, без емоційного інтелекту вона не тільки не досягне успіху в майбутньому, але й не буде по-справжньому щасливою.

Урок української мови у початковій школі – один з предметів, який має вплив на почуття учнів. На цьому уроці вони не тільки знайомляться з життям, вони його переживають разом з героями, збагачуючи свій емоційний багаж.

Отже, урок української мови сьогодні має стати гнучким, яскравим, емоційним, наочним, креативним, інтригуючим. Лише в цьому випадку можна сподіватися на відгук у душах молодших школярів.

У процесі формування емоційного інтелекту на уроках української мови в молодших школярів розвиваються такі вміння:

- розпізнавання своїх власних емоцій, а також впевненість у собі;
- контролювання своїх емоцій у будь-яких ситуаціях;
- вміння ставити перед собою чіткі цілі і мотивувати себе на їх досягнення;
- розуміти інших, тобто розпізнавати емоційний стан співрозмовників;
- розвивати в собі навички міжособистісного спілкування, а саме лідерство, управління конфліктами, співпрацю.

Формування емоційного інтелекту у початкових класах передбачає врахування певних принципів:

Самооцінка. На уроках української мови важливо акцентувати увагу на здібностях кожного учня і їх потенційних можливостях. Необхідно оцінювати не тільки конкретний результат, але й зусилля, витрачені учнем для його досягнення. Важливо демонструвати сильні сторони кожного учня і результати успішної роботи, що збільшить мотивацію до вивчення української мови.

Самосвідомість. У процесі навчання необхідно використовувати певний компонент самоконтролю, коли учням дозволено самим оцінювати свої дії.

Управління емоціями. Вчителеві необхідно демонструвати різні моделі позитивної поведінки. Він має уважно слухати кожного учня і привчати молодших школярів слухати один одного.

Мотивація досягнення. Вкрай важливо ставити перед учнями реалістичні й здійсненні мету і завдання, забезпечити проблемні завдання. Важливо навчити їх цінувати не тільки свої успіхи, але і спільні досягнення.

Емпатія. На уроках української мови в початковій школі учні мають навчитися звертати увагу на те, які емоції відчувають однокласники в різних ситуаціях.

Соціальні навички. Важливо давати такі завдання, які дозволяють працювати в парах, в групах, що сприяє комунікації (Савченко, 193, с.28).

Існують різні прийоми і техніки, що дозволяють формувати і розвивати емоційний інтелект. Серед найбільш важливих і часто використовуваних можна назвати ігрові форми завдань (сюжетно-рольові ігри, драматизації, ігри на розвиток навичок спілкування), казки, вірші, етюди, малюнки та фото, музику й пісні, міні-конкурси, ігри-змагання.

Гра як вид діяльності для учня початкових класів хоч і є на другому плані в умовах навчання, але все ж є важливим видом активності дитини. Вона також виступає ефективним методом розвитку емоційного інтелекту учня молодшого шкільного віку. Ігрова діяльність сприяє формуванню активної взаємодії дитини з навколишнім світом, розвиває його емоційно-вольові та моральні якості, інтелект, формує особистість.

Рольові ігри на початковому етапі є основним видом діяльності, через яку відбувається засвоєння мови, так як через них відбувається створення мотивації, наближення мовної діяльності до реальної комунікації.

Прикладами таких ігор можуть бути «Намалюємо веселку», «Світлофор», «Пори року», «Дні тижня», «Загадки», «Пошук ключового слова», «Опис людини» тощо.

Казки (інсценування) є доступним ресурсом, який забезпечує прекрасну можливість інтегрувати розвиток основних аспектів емоційного інтелекту учнів у процесі вивчення української мови. Серед найважливіших функцій казки виділяють функцію формування життєвих сценаріїв і типів поведінки (Луців, 2009, с. 424).

Вірші вдало вписуються в початок уроку при введенні в тему. Тут можна використовувати вправи на співвіднесення і прийоми пантоміми або драматизації.

Пісні є однією з улюблених форм занять в учнів, до того ж вони мають методичні переваги:

- 1) пісні є засобом більш міцного засвоєння і розширення лексичного запасу, тому що включають нові слова;
- 2) у піснях уже знайома лексика зустрічається в новому контексті, що допомагає її актуалізації, тут є слова, які розвивають чуття мови і знання стилістичних особливостей;
- 3) у піснях краще засвоюються і активуються граматичні конструкції;
- 4) пісні сприяють естетичному розвитку.

Групові дискусії за участю всього класу є ефективною формою роботи, що дозволяє поєднати ефективність з розвитком особистісних складових емоційного інтелекту.

Прислів'я та приказки розвивають мовну інтуїцію, закладають звичку думати лінгвістичними поняттями, розширюють словниковий запас, роблять мову яскравою і виразною.

Розглянемо ефективні прийоми розвитку емоційного інтелекту на уроках української мови:

1. Сторітеллінг – це спосіб передачі інформації і знаходження сенсу через створення творчих розповідей.

У рамках цього інтерактивного прийому, де на додаток до закріплення граматичних знань, розширенню словникового запасу, розвитку навичок аудіювання та відпрацювання навичок розмовної мови, учні мають можливість проявити свою творчість, розфарбувати емоційно цю історію і висловити своє ставлення до придуманого.

2. Мнемотехнологія – складання асоціативного ряду в рамках тієї чи тієї теми.

Під час виконання, на перший погляд, цього простого завдання в учнів автоматично спливають певні позитивні образи, у них розвиваються лексико-граматичні навички в усному та писемному мовленні, систематизується той чи той матеріал.

3. «Німий телевізор» – відтворення ситуації на основі перегляду відеофрагмента без звуку, ґрунтуючись тільки на невербальних підказках.

Цей прийом вчить зчитувати емоції інших людей на основі невербального спілкування і виявляти своє ставлення до запропонованої ситуації.

Готуючись до уроку, необхідно ставити мету – домогтися максимального емоційного відгуку, безпосереднього «проживання» запропонованої ситуації. Тільки тоді урок буде успішний.

Емоційне занурення – це активний метод навчання з елементами релаксації, навіювання, гри, із задіянням різноманітної палітри почуттів та емоцій. Цього можна досягти через бесіду з опорою на життєвий матеріал, через актуалізацію емоційного досвіду, звернення до творів живопису, музики, поезії, через театралізацію тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Позитивним моментом у психолого-педагогічній практиці є те, що сьогодні існує достатня кількість ефективних методів розвитку емоційного інтелекту як у дітей, так і дорослих, серед яких можна відзначити арт-терапію, ігрову терапію, психогімнастику, бесіду та читання художніх творів.

Отже, сучасний освітній процес вимагає від учасників сталого розвитку навичок міжособистісного спілкування, здатності контролювати свої емоції. Сучасні школярі приділяють багато часу різним технологіям (комп'ютери, телефони, планшети тощо), забуваючи про живе, емоцій-

не спілкування з однолітками. Тож школа намагається розвивати емоційний інтелект учнів на уроках та позакласних заняттях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бусел, В. (Ред.). (2004). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун».
- Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь.
- Луців, С. (2009). Формування мовної особистості засобами шкільної драми. *Рідне слово в етнокультурному вимірі : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*, 424 – 428. Дрогобич : Посвіт
- Савченко, О. (1993). *Урок у початкових класах: навчально-методичний посібник*. Київ : Освіта.

REFERENCES

- Busel, V. (Red.). (2004). *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoji movy*. [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin: VTF «Perun». [in Ukrainian]
- Honcharenko, S. (1997). *Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk*. [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv : Lybid. [in Ukrainian]
- Lutsiv ,S. (2009). Formuvannya movnoyi osobystosti zasobamy shkilnoyi dramy [Formation of linguistic personality by means of school drama]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri – Native word in the ethno-cultural dimension*, 424 – 428. [in Ukrainian]
- Savchenko, O. (1993). *Urok u pochatkovykh klasakh: navchalno-metodychnyy posibnyk* [Lesson in Elementary Classes: Educational Manual]. Kyiv : Osvita. [in Ukrainian]